

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ПРОГРАМА

ВСТУПНОГО ІСПИТУ ДО АСПІРАНТУРИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 293 «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

*Затверджено на засіданні
кафедри міжнародного права
(протокол № 7 від 03 лютого 2023 р.)*

Харків
2023

Програма вступного іспиту до аспірантури зі спеціальності 293 «Міжнародне право». Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. 15 с.

У к л а д а ч і : В. М. Стешенко,
О. В. Тарасов,
Т. В. Комарова,
І. В. Яковюк

Відповідальний за випуск:

Володимир СТЕШЕНКО

1. ВСТУП

Вступний іспит до аспірантури зі спеціальності 293 «Міжнародне право» є комбінованим і включає в себе питання з навчальних дисциплін «Міжнародне право» і «Право Європейського Союзу».

З навчальної дисципліни «Міжнародне право» вступник має знати такі теми: поняття й особливості міжнародного права; історія становлення та розвиток міжнародного права; суб'єкти міжнародного права; джерела міжнародного права; право міжнародних договорів; взаємодія міжнародного та національного права; міжнародне право прав людини; право міжнародних організацій та інші галузі міжнародного права. Особлива увага приділяється вивченню практики застосування Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

З навчальної дисципліни «Право Європейського Союзу» вступник має знати загальні питання інституційного права ЄС: історія становлення і розвитку європейської інтеграції, правова і політична природа Союзу, особливості джерел права ЄС та права Союзу у цілому, засоби його правового захисту, підстави та особливості правового регулювання взаємовідносин між Україною та ЄС та інші питання.

При складанні вступного іспиту до аспірантури вступник має виявити знання наукових джерел, показати уміння комплексно аналізувати матеріал і робити практичні висновки.

Вступний іспит до аспірантури має усну форму проведення.

Критерії оцінювання знань вступників:

- 90–100 (відмінно) – досконале знання теоретичних і практичних аспектів курсу міжнародного права; знання основних доктринальних позицій з актуальних проблем міжнародного права; вміння вільно оперувати основними міжнародно-правовими термінами і поняттями; надання вичерпних, послідовних, чітких і логічно побудованих відповідей; вміння тісно пов'язувати теорію з практикою; здатність юридично грамотно і логічно тлумачити

нормативний матеріал; здатність вільно відповідати на додаткові та уточнюючі запитання, вільно осмислювати задані питання та пов'язувати їх із суміжними питаннями (проблемами); використання під час підготовки до іспиту не лише підручників, але й монографічної літератури;

- 80–89 (дуже добре) – добре знання теоретичних і практичних аспектів курсу; мають місце окремі неточності, проте відсутні суттєві помилки у відповідях на питання; в цілому добре володіння міжнародно-правовою термінологією; здатність юридично грамотно тлумачити нормативний матеріал;

- 75–79 (добре) – вступник в цілому орієнтується у теоретичних аспектах навчальної дисципліни; мають місце окремі неточності, проте відсутні суттєві помилки у відповідях на запитання; вступник в цілому володіє міжнародно-правовою термінологією, проте припускається незначних помилок; під час відповіді в окремих випадках порушується логіка і послідовність;

- 60–74 (задовільно) – задовільне знання ключових питань спеціальності; у цілому правильна, проте недостатня аргументація під час відповіді на питання; нездатність відповісти на більшість додаткових та уточнюючих запитань; неспроможність вільно оперувати матеріалом, осмислювати його та пов'язувати із суміжними питаннями (проблемами); порушення логічної послідовності під час відповіді;

- 59 і менше (незадовільно) – незнання ключових питань спеціальності; грубі помилки у відповідях; нездатність логічно викладати матеріал; незначне знання понятійного апарату; нездатність відповідати на додаткові та уточнюючі питання.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1.

Поняття й особливості міжнародного публічного права

Поняття міжнародного права, його природа (децентралізований характер, відкритість, демократизм, плюралізм та ін.). Основні вчення про міжнародне право та його походження (теорія природного права, позитивістський підхід, соціологічна концепція права та ін.). Риси сучасного міжнародного права. Державні інтереси, політика і міжнародне право. Міжнародне право і справедливість. Міжнародне право і процес глобалізації. Універсалізм та регіоналізм у міжнародному праві. Фрагментація міжнародного права. Поняття європоцентризму в міжнародному праві та його юридичні наслідки. Цивілізаційний підхід до міжнародного права. Значення європейської цивілізації в еволюції міжнародного права. Права людини і європоцентризм.

Тема 2.

Система, норми та джерела міжнародного права

Система міжнародного права: умови виникнення, юридичне значення. Загальна характеристика структури міжнародного права (загальносистемні інститути, галузі, підгалузі, інститути, норми). Чинне міжнародне право та його основні принципи (Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права 1970 р., Гельсінський Заключний акт НБСЄ 1975 р.). Норми міжнародного права: поняття, види, тлумачення. Проблема встановлення ієрархії норм. Кодифікація і прогресивний розвиток міжнародного права.

Поняття і види джерел сучасного міжнародного права. Розширення переліку джерел, закріплених у статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Міжнародний договір як джерело міжнародного права. Міжнародно-правовий звичай як джерело міжнародного права. Складові міжнародно-правового звичаю. Співвідношення договірних і звичаєвих норм міжнародного права. «М'яке» міжнародне право.

Тема 3.

Право міжнародних договорів

Поняття і джерела права міжнародних договорів. Поняття і класифікація міжнародних договорів. Джерела права міжнародних договорів. Стадії укладення міжнародних договорів. Згода держави на обов'язковість міжнародного договору: способи надання, міжнародно-правові та національно-правові наслідки. Українське законодавство про надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів. Встановлення автентичності міжнародного договору: засоби, правові наслідки. Набуття чинності міжнародним договором. Застереження до міжнародного договору. Дія та дійсність міжнародного договору. Міжнародно-правові підстави недійсності міжнародного договору. Тлумачення міжнародних договорів.

Тема 4.

Взаємодія міжнародного і національного права

Міжнародне і національне (внутрішнє) право: основні концепції взаємодії і співвідношення. Вплив міжнародного права на національне право держав. Поняття імплементації норм міжнародного права. Реалізація норм міжнародного права у національному правопорядку. Особливості застосування норм міжнародних договорів і міжнародно-правових звичаїв у національному праві України. Особливості застосування норм міжнародного права в окремих галузях національного права. Українське галузеве законодавство про застосування норм міжнародного права.

Тема 5.

Суб'єкти міжнародного права

Поняття суб'єкта міжнародного права. Класифікація суб'єктів міжнародного права. Міжнародна правосуб'єктність націй та народів, що виборюють незалежність. Міжнародно-правові підстави та міжнародно-правові перепони. Право націй (народів) на самовизначення. Міжнародна

правосуб'єктність держав. Принцип суверенної рівності держав. Значення державного суверенітету у міжнародно-правових відносинах. Принцип невтручання у внутрішні справи держав. Поняття виключної внутрішньої компетенції держави.

Поняття міжнародно-правового визнання та його юридичне значення. Основні теорії визнання (декларативна, конститутивна). Види і форми міжнародного визнання. Визнання держав у міжнародному праві. Сучасні проблеми міжнародно-правового визнання. Невизнані і частково визнані держави. Визнання урядів у міжнародному праві. Підстави, умови, наслідки.

Правонаступництво держав у міжнародному праві. Підстави правонаступництва (виникнення держави у випадку деколонізації, розпад держави, об'єднання в єдину державу, вихід зі складу держави, входження до складу держави). Правонаступництво щодо міжнародних договорів, державної власності, державних архівів, державних боргів, громадянства. Правонаступництво України у зв'язку з припиненням існування СРСР. Українське законодавство про міжнародне правонаступництво. Проблемні питання реалізації правонаступництва України (державний кордон, державні борги та активи).

Міжнародна правосуб'єктність осіб, які знаходяться під юрисдикцією держави (суб'єкти федерацій, автономії, адміністративно-територіальні одиниці, неурядові організації, фізичні особи).

Тема 6.

Міжнародне право прав людини

Виникнення і розвиток міжнародно-правового співробітництва в галузі прав людини. Міжнародно-правова концепція прав людини, її відображення у чинному міжнародному праві. Універсальні і спеціальні права людини в міжнародному праві, їх поняття, призначення, зміст. Міжнародно-правові засоби боротьби з грубими і масовими порушеннями прав людини. Міжнародно-правовий захист вразливих груп населення (жінок, дітей,

біженців): причини, засоби. Міжнародно-правове регулювання захисту прав національних, етнічних, мовних, релігійних меншин. Універсальні та регіональні механізми захисту прав людини. Конвенційні органи та органи, що діють в рамках міжнародних міждержавних організацій.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. і протоколи до неї. Європейський суд з прав людини: склад, юрисдикція, виконання рішень в Україні. Умови прийнятності заяв та порядок їх подання до Європейського суду з прав людини.

Тема 7.

Право міжнародних організацій

Поняття міжнародної міждержавної організації. Міжнародна правосуб'єктність міжнародних міждержавних організацій. Міжнародні неурядові організації: поняття, особливості міжнародної правосуб'єктності. «Внутрішнє» і «зовнішнє» право міжнародних організацій.

Акти, що приймають міжнародні міждержавні організації, та їх значення для міжнародного права. Персонал міжнародної міждержавної організації: поняття, формування, правовий статус. Міжнародні адміністративні трибунали, їх статус. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних міждержавних організацій. Міжнародні міждержавні організації як організаційно-правові механізми інтеграції та уніфікації галузевого законодавства держав.

Тема 8.

Територія у міжнародному праві

Поняття і види території в міжнародному публічному праві. Державна територія. Вплив міжнародного права на правовий режим державної території. Державні кордони (встановлення, делімітація, демаркація). Міжнародно-правове визнання і закріплення державного кордону України. Міжнародно-правові засоби зміни державної території: види і правові наслідки. Українська практика зміни державної території і державного кордону.

Заборона застосування сили або погрози силою щодо території держави. Принципи територіальної цілісності і недоторканності та непорушності державних кордонів. Протиправні зміни державної території. Публічно-правова оренда території держави. Міжнародно-правові угоди про розміщення об'єктів Чорноморського флоту Російської Федерації на території України.

Повітряний простір держави та міжнародний повітряний простір: поняття і міжнародно-правовий режим. Міжнародно-правовий режим морського простору. Напівзакриті моря у міжнародному праві. Міжнародно-правовий режим Азовського моря. Морські протоки. Проблема закріплення міжнародно-правового режиму Керченської протоки. Міжнародно-правовий режим Арктики та спроби його змінити.

Міжнародно-правовий режим космічного простору. Виникнення та розвиток міжнародно-правового регулювання діяльності у космічному просторі. Космічний простір і небесні тіла. Космічні об'єкти. Міжнародно-правовий статус космонавтів.

Тема 9.

Право міжнародної безпеки

Поняття і міжнародно-правові засоби забезпечення міжнародної колективної безпеки. Агресія: поняття, міжнародно-правові засоби усунення агресивних воєн, відповідальність за розв'язання. Умови правомірності заходів колективної безпеки. Заходи зміцнення довіри і міжнародний контроль обмежень озброєнь і роззброєння. Міжнародно-правові гарантії без'ядерного статусу України: підстави надання, юридична сила, зміст. Міжнародні організаційно-правові засоби забезпечення міжнародної безпеки. Міжнародні системи колективної безпеки (ОБСЄ, НАТО, ЄС, ЛАД, ОДКБ). НАТО як міжнародна організація колективної безпеки. Міжнародно-правові основи співпраці України з НАТО. Повноваження ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки. Участь України у міжнародних заходах з підтримання міжнародного миру та безпеки.

Тема 10.

Відповідальність у міжнародному праві

Поняття міжнародно-правової відповідальності та правові підстави її виникнення. Джерела міжнародно-правової відповідальності. Суб'єкти міжнародно-правової відповідальності. Юридичні та фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності. Концепція об'єктивної відповідальності в міжнародному праві. Міжнародне правопорушення: ознаки і види. Обставини, що виключають міжнародно-правову відповідальність. Форми відшкодування шкоди за міжнародно-протиправне діяння.

Тема 11.

Міжнародне гуманітарне право

Поняття, предмет, джерела та принципи міжнародного гуманітарного права. Сфера застосування міжнародного гуманітарного права: міжнародні і неміжнародні збройні конфлікти. Учасники збройних конфліктів. Обмеження засобів і методів ведення війни. Міжнародно-правовий захист жертв війни, цивільних об'єктів і культурних цінностей. Міжнародний рух Червоного Хреста. Захист емблем червоного хреста, червоного півмісяця і червоного кристалу. Основні сучасні тенденції розвитку міжнародного гуманітарного права.

Тема 12.

Міжнародне кримінальне право

Поняття юрисдикції та її види. Юрисдикція держави у кримінальних справах, її принципи (територіальний, персональний, захисту і універсальний). Конфлікти юрисдикції держав: поняття, види, шляхи усунення. Міжнародне кримінальне право: поняття, концепції, принципи, правове регулювання, особливості реалізації. Міжнародна кримінальна відповідальність. Міжнародний кримінальний суд: юрисдикція, судоустрій. Міжнародні злочини: агресія, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини. Міжнародно-

правові засоби уніфікації кримінального законодавства. Вплив міжнародного права на законодавство України. Міжнародно-правова допомога у кримінальних справах: поняття, правове регулювання, види, реалізація. Екстрадиція: підстави, правове регулювання, принципи подвійної кримінальності, спеціалізації, мінімального терміну покарання. Підстави для відмови в екстрадиції.

Тема 13.

Політико-правова природа Європейського Союзу

Завдання, цілі та принципи діяльності Європейського Союзу, їх правове значення. Цінності Європейського Союзу та їх правове значення. Європейський Союз як суб'єкт міжнародного права та національного права держав-членів. Компетенція Європейського Союзу: джерела та види компетенції, юридичні процедури розширення компетенції ЄС. Природа права Європейського Союзу: основні концепції. Набуття членства в Європейському Союзі: вимоги до держав-кандидатів і процедура. Питання про суверенітет держав – членів ЄС. Принцип верховенства права Європейського Союзу щодо національного права держав-членів. Припинення та призупинення членства в Європейському Союзі: підстави і процедура. Громадянство Європейського Союзу. Правовий статус громадян ЄС. Права людини в праві ЄС. Хартія Європейського Союзу про основоположні права: структура, юридична сила. Роль національних парламентів у функціонуванні ЄС.

Тема 14.

Організаційна структура Європейського Союзу

Інституційна структура ЄС: загальні принципи побудови і функціонування. «Законодавчий трикутник» Європейського Союзу: Європейська Комісія, Європейський Парламент і Рада ЄС: організаційна структура та повноваження. Дорадчі органи та агенції Європейського Союзу. Правове регулювання участі України у діяльності агенцій ЄС. Судова система

Європейського Союзу: принципи побудови, ланки і їх взаємодія. Юрисдикція Суду Справедливості ЄС: природа, класифікація проваджень.

Тема 15.

Особливості права Європейського Союзу

Джерела права Європейського Союзу: види та ієрархія. Зміст поняття *acquis communautaire* («здобуток Співтовариства»). Регламент і директива як джерела права Європейського Союзу. Принципи субсидіарності та пропорційності у праві Європейського Союзу. Відповідальність держав-членів перед приватними особами за порушення права Європейського Союзу. Відповідальність Європейського Союзу перед приватними особами за порушення права ЄС. Захист права ЄС у національних судах держав-членів.

Тема 16.

Правові відносини між Україною та Європейським Союзом

Розвиток правовідносин між Україною та Європейським Союзом. Правове регулювання взаємовідносин Європейського Союзу з Україною на сучасному етапі. Статус України як держави-кандидата на членство в Європейському Союзі. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

3. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

Маланчук Пітер. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом: підручник: пер. з англ. / відп. ред. М. В. Буроменський. 7 вид., перероб. Харків : Фірма «Консум», 2000. 592 с.

Міжнародне право: навч. посіб. / [авт. кол. : М. В. Буроменський, І. Б. Кудас, А. А. Маєвська та ін.]; за ред. М. В. Буроменського. Київ: Вид-во «Юрінком Інтер», 2005. 336 с.

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін.]; за ред. В. В. Мицика. Т. 1. Основи теорії. Харків: Право, 2019. 416 с.

Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін.]; за ред. В. В. Мицика. Т. 2: Основні галузі. Харків: Право, 2019. 624 с.

Международное право / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле: в 2-х т. Т. 1: Кн.: Формирование международного права. Кн. 2: Международное сообщество / Пер. с фр. Киев: Изд-во «Сфера», 2000. 440 с.

Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник / [Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.]; за ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. Харків: Право, 2014. 512 с.

Додаткова:

Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

Буроменский М. В. Политические режимы государств в международном праве. Харьков: Ксилон, 1997. 244 с.

Дмитрієв А. І. Історія міжнародного права / А. І. Дмитрієв, Ю. А. Дмитрієва, О. В. Задорожній. Київ: Промені, 2008. 384 с.

Кулеба Д. І. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика. Київ: Промені, 2007. 304 с.

Лисик В. М. Правовий статус Міжнародного комітету Червоного Хреста у міжнародному праві. Одеса: Фенікс, 2012. 208 с.

Мельник С. А. Односторонние акты государств в современном международном праве. Одесса: Фенікс, 2011. 336 с.

Міжнародне право ХХІ століття: сучасний стан та перспективи розвитку (до 60-річчя проф. В. М. Репецького) / М. М. Микієвич, М. В. Буроменський, В. В. Гутник та ін.; за ред. М. М. Микієвича. Львів: ЛА «Піраміда», 2013. 320 с.

Міжнародний і національний захист прав людини та права біженців: навч. посібник / [М. В. Буроменський, В. Г. Куць, В. М. Стешенко]; за ред. М. В. Буроменського. Харків: Яшма, 2004. 198 с.

Ноговіцина Ю. О. Міжнародно-правові аспекти правонаступництва України. Київ: Промені, 2006. 352 с.

Нуруллаєв І. С. О. Міжнародно-правове співробітництво в системі Ради Європи у боротьбі з корупцією. Київ: Алерта, 2009. 160 с.

Право Європейського Союзу: нормат. матеріали / упоряд.: І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк; за ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 500 с.

Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів. Київ: Знання, 2007. 262 с.

Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник. Львів: Більбос, 2002. 352 с.

Сорокун В. М. Міжнародно-правовий захист права на свободу совісті та віросповідання. Харків: Константа, 2010. 252 с.

Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навчальний посібник. 2-ге вид., змінене. Харків: Право, 2019. 392 с.

Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Харків: Право, 2017. 374 с.

Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 2-ге вид., виправл. і доповн. Київ: Реферат, 2007. 848 с.